

Strabon'a göre
ESKİ ÇAĞDA GÜNEY ANADOLU
Taşeli ve Çukurova

Prof. Hâmit Sadı SELEN

Taşeli. — Kıyı boyları — Silifke ve Korykos. — Olba Beyliği —
Korsan Birlikleri. — Çukurova. — Soloi ve Tarsus. — Mallos,
Ayas, Issos. — İç Şehirler ve Amanos Beyliği. —

Anadolu coğrafyasından bahsedenler ülkemizi coğrafi bölgelere ayırırken henüz eski coğrafyacıların tesirinden kurtulmuş değildir. Her ne kadar bizde yeni yeni bir takım bölgelere ayırma teşebbüsü varsa da bu yalnız bizim aramızda kalmaktadır. Çünkü bu yolda bazı teşebbüslere girmeden önce eski bölgelerin mahiyeti üzerinde durmamız, onu iyice incelememiz icabeder.

Eski devrin coğrafi bölgelerini bize en iyi tanıtan Amasyalı Strabon'dur. Hususiyle Akdeniz memleketlerinin iyi bir coğrafyasını yazmış olan müellif Anadolu coğrafyasına dair geniş bir kısım ayırmıştır. Biz burada örnek olarak bilhassa Kilikya'yı ele alacağız (1).

Kilikya umumiyetle ikiye ayrılır: Biri ova Kilikya, diğeri taşlık Kilikya'dır, Buna Kilikya toroslarını da katabiliriz. Ova kilikyaya Hititlerin "Kızıadna" adını verdikleri anlaşılmaktadır. Asûrilerin istilâsı zamanında da buralara "Kue" adı veriliyordu; ancak eski Yunanlıların buralara sokulmasından sonra Kilikya adı ortaya çıkar. Kilikya sözü ise mandalık, yani su sığırılı demek imiş. Şimdi taşlık Kilikya'dan başlayarak Strabon'dan bu bölgenin tavsifini dinliyelim:

Güney Anadolu'da Torosların geniş, çıkıntı yaptığı görülür ki işte Taşeli burasıdır. Doğusunda ova Kilikya yani Adana ovası, batısında da Pamfilya yani Antalya ovası bulunur. Buraya Taşeli denmesi arazinin hususiyeti dolayısıyledir. Bölgenin büyük bir kısmı kalker tabakalarıyla örtülüdür. Kar ve yağmur suları bu kayaları erittiğinden ara-

(1) Strabon Coğrafyası, Kilikya XIV 4. (1 - 6); C. G. Groskurd. Berlin 1833.

zi karstik bir manzara almıştır.

TAŞELİ :

“Torosların öte tarafında Kilikya'nın bir kısım dağlık taşlık, bir kısmı da düzlüktür. Taşlık Kilikya'da kıyı boyları dardır, yahıç, yahut da pek seyrek düzlükler bulunur. Kuzeyde İsavri'ye, hattâ Pisidya'ya kadar ıssız Toroslar uzanır. Kilikya'nın bu kısmına Taşeli (Thraceiotis) denir.

Taşelinin pek az düzlük bırakan kıyı boyunda ülkemizin en yumuşak iklimi hüküm sürer. Eskiler Taşeli kıyılarını Alanya'dan başlatırlardı. Burada kıyı boyunca yıkık kulelere ve şehir harabelerine rastlanır. Strabon buradaki kıyı şehirleri ve iskeleler hakkında epey malûmat verir.

KIYI BOYLARI :

“Bazıları Taşelini Korakesion (= Alanya) kalesinden başlatır. Burası karadan denize ilerlemiş bir tepe üzerinde kurulmuştur. Korsanbaşı Diotos Tryphon burayı kendine üs yaparak Süriyeli krallara (= Selevkilere) karşı mukavemet etmiş, bazan yenmiş, bazan da yenilmiştir.

Buradan sonra Sydere (= Demirtaş), sonra çoğu sedir olmak üzere gemi kerestesi çıkaran Hamaksia iskelesi vardır, bu nevi kereste bu civarda oldukça boldur. Antonios'un Kleopatra'ya filo inşası için buralarını tavsiye etmesi de bundan dolaydır. Sonra me-me biçiminde bir tepe üzerinde Laerta kalesi ve koyu, daha sonra da Selinus (= Gazipaşa) kasabası gelir.

Alanya'nın doğusunda münferid bir kitle halinde yükselen ve bütün manzaraya hâkim olan Reis Dağından bahsedilmediği halde Silinti, yani bugünkü Gazipaşa'dan Anamur'a kadar, kıyıyı pek yakından takip eden dağların adı geçmektedir. Bundan sonraki tavsifler de bu dağlara aittir.

Denize doğru dik kayalar halinde inen Kragos dağı, Charadris (= Kaleviran) kalesi ve koyu ve bunun yukarısında Andirikos (= Maslan) dağı yükselir. Platanistos denilen kıyı boyundan sonra Anemorion burnu gelir ki tam karşısında Kıbrıs Adası'nın Krommya yani Soğan Burnu bulunur, iki burun arası

350 stad (=54 km.) dir. Pamfilya hududundan Anamur burnuna kadar Kilikya kıyıları 820 stad (= 134 km.), Soloi (= Mersin yakınında) kadar geri kalan kısmı da 500 stad (= 82 km.) dir.

Anamur burnu Anadolu yarımadasının en güney noktası olmakla beraber denizyolları için bir değişme noktasıdır. Buradan Soloi'ye kadar kıyılarda ara sıra Silifke ovası gibi geniş düzlüklere rastlanır. Hat-tâ bir kısım coğrafyacılar göre Kilikya'nın asıl başlangıcı burasıdır.

Anamur'dan sonra ilkönce Nagidos, sonra Arsimaus ve işaret kulesi, daha sonra Melania koyu ve Kalendris (= Kilindire) kasabası bulunur. Bazıları Kilikya'yı, Korakesion (= Alanya) dan değil, buradan başlatır.

SILIFKE ve KORYKOS :

Bundan sonra şimdiki Silifkelilerin önce durdukları Holmi (= Taşucu) gelir. Bunlar, Kalikadnos (Göksu) Seluceia (= Silifke) si kurulduktan sonra oraya yerleştiler. Sarpedon (= İnce Kum) burnunu sapar sapmaz hemen Göksu ağzı gelir, meşhur bir burun olan Zephirion da buraya yakındır.

Bu ırmak, Pamfilya ve Kilikya'daki tabiat şartlarından farklı olarak kalabalık Seluceia şehrine kadar seyrüsefere elverişlidir.

Göksu ırmağının doğusunda yine karstik yaylâlar devam eder. Kilikya Toroslari eteklerinden doğan Lamas derin bir vadi içinde aktığından ve pek az geçit verdiği için eskidenberi Kilikya Toroslari ve Kilikya Ovası ile Taşeli arasında hudut vazifesi görmüştür. Burada sahildeki şehirlerden başka iç kısımda Kokurdan dağı eteğinde Olba Olba (= Uzunca Bure) merkezi bulunur. Strabon Taşelini Mersin yakınlarındaki Soloi şehrine kadar uzatır.

Kalikadnos (= Göksu) ırmağından sonra Poikile kayalığı gelir, burada Silifke yolu üzerinde kayalara oyulmuş bir merdiven vardır. Sonra Anemorion ile aynı adı taşıyan bir burun ve Krambusa adası ve Korycus şehri bulunur.

Korycus şehrinin 20 stad (= 2,9 km.) gerisinde Korycus mağarası (= Cennet Obrugu) vardır. En iyi safran burada yetişir. Yuvarlak şekilde büyük bir Obruk olup etrafı oldukça yüksek kayalarla çevrilidir. Korycus mağarası içinde ilerledikçe yükselen arızalı zeminin büyük bir kısmı taşlıktır, fakat daima yeşil çalılarla örtülü-

dür. Zafran yetiştirilen yerler parça parça tarla halindedir. Burada içinde kuvvetli bir su çıkan bir mağara vardır. Yer altından gelen süzölmüş bir su akıtır, yine tekrar yere girer, yüze çıkmadan denize kadar gider.

Korycus'dan sonra karaya yakın bir yerde Elaiussa (= Kız kalesi) Adası bulunur (Kapadokya) kralı Archelaus Silifke ile beraber bütün Taşeli'ni ele geçirdiği zaman bu adayı krallık merkezi olarak yaptırmıştı. Silifke'yi bir zamanlar Amyntas daha önce de Kleopatra almıştı. Ada'nın yeri gerek karadan, gerek denizden korsanlığa elverişli idi. Karada geniş düzlüklere ve tarlalara malik kavimlerden yüksek dağlarla ayrıldığı gibi deniz kıyısında da gemi yapmağa elverişli kerestesi olan, koyları bol, sığınacak kaleleri çoktur. Bundan dolayı burası gerek krallar için, gerek Romalıların gönderdikleri valiler için iyi bir merkezdi.

OLBA BEYLİĞİ :

Soloi'nin yukarısında bir takım dağlar vardır ki Olba (= Uzunca Burç) şehri ve Teukeros oğlunun vakfı olarak bir Zeus Mâbedi buradadır. Buranın baş rahibi Taşeli'ne hükmederdi. Sonra derebeyleri bunların yerine geçti ve eşkiya çeteleri vücut buldu. Fakat bunlar yok edilerek hâkimiyet yine Teukeros vakfı baş rahibine verildi. Bundan dolayı bu rahibe bir çokları Teukeros ve Aias adını verir.

Derebeyi Zenophes kızını baş rahibe vererek bu prensliğe dahil olunca hâkimiyeti de ele aldı. Vaktiyle babası da burada hâmilik yapıyordu. Antonios ve Kleopatra'ya müdahaneçilik yaparak bu vâsiliği elde etmişti. Fakat sonraları nüfuzu azaldı. Hâkimiyet yine baş rahiplerin eline geçti.

Strabon Taşeli'nin tabiat ve idare hayatına dair verdiği bu izahlardan başka Toroslardaki derebeyleri ve denizdeki korsanlar hakkında da bazı bilgiler vermektedir. Burada yerleşen korsanlık ile Romalılar uzun mücadelelerde bulunmuş ve nihayet güçlkle bastırılabilmişti. Milad-
dan önce yedinci asırda yapılan bu hareketler hakkında bize etraflı malûmat vermektedir.

KORSAN BİRLİKLERİ :

Triphon lâkabını alan Diodotos Coracesion (= Alanya) kalesinden

Suriye'yi krallara (Selevkilere) karşı ayaklandırıp bazan yenerek, bazan da yenilerek onlara karşı savaş yaptığı zaman burayı üs olarak kullanmıştı. Fakat Demetrios'un oğlu Antiochos onu bir kalede muhasara etti ve intihara mecbur etti. Fakat hem Triphon, hem o zaman Suriye'de, keza Kilikya'da veraset prensibine göre hüküm süren kralların kötülükleri korsan birlikleri kurulmasının ilk sebebi oldu.

Bu ayaklanmaya yalnız Triphon âmil olmadı, halkı bu harekete teşvik eden daha başkaları da çıktı. İhtilâf halinde yaşayan kardeşler memleketi her istiyene tevdi ettiler. Bu gibi cinayetlere bilhassa fevkalâde kazanç getiren zenci esirleri ihracatının cazibesi sebep oluyordu. Zira zenci avı kolay bir işti. Büyük ve zengin bir pazar pek de uzak değildi. Yani 10 binlerce esirleri tek bir günde satın almakta ve satabilmekte olan Delos adası uzakta değildi.

Öyle ki bundan dolayı şu ata sözü meydana geldi: "Tüccar gemini yanaştır, malını çıkar, hepsi satılmıştır." Bunun sebebi de Kalkedon ve Korintos'un tahribinden sonra zengin olmuş olan Romalıların çok zenci esire ihtiyacı olması idi.

Bu kolay satış imkânından faydalanarak hem korsanlık yapan, hem esirleri satan sürü sürü insanlar ortaya çıkmıştı. Suriye'lilere (Selevkilere) düşman olan Kıbrıs ve Mısır Kralları bu kötülüğü hoş görüyorlardı. Rodoslular da onlara yardım edecek kadar dost değildi. Korsanlar ise görünüşte yalnız esir ticareti yapıyorlar, hakikatte namütenahi cinayet işliyorlardı.

Romalılar da Torosların öte tarafındaki memleketlerle pek meşgul değildiler. Filvaki onlar kıyıları ve şehirleri araştırmak Seipio ve Aemilianos'u ve ondan sonra başkalarını oraya yolladılar. Fakat bu kötülük ancak hükümdarlarının fena tabiatlarından ileri geldiğini anladılar. Fakat kendileri bizzat tasdik ettikleri Selevki hanedanındaki veraseti kaldırmadan çekindiler.

Bu hâdiseler, ilk önce, Fırat'ın öte tarafında bulunan yerlerde Partlıları memleketin efendileri yaptı. Sonunda da yalnız Torosların ötesinde Finike'ye kadar bütün toprakları alan, aynı zamanda kraları ve hanedanları yok eden, denizi ise Kiliklere bırakan Armanyalıların buralara yayılmasına sebep oldu.

En nihayet Romalılar sivrilmelerine mâni olamadıkları bü türedileri ordu ve savaşla yok etmiye mecbur oldular. Fakat Romalıları basiretsizlikle itham etmek doğru değildir. Zira daha yakın ve daha

elverişli meselelerle meşgul iken daha uzakta bulunan hâdiseleri göremiyorlardı. Mevzudan biraz ayrılarak Kiliklere ait bütün bu hususları anlatmayı faydalı buldum.

Strabon'un taşlık Kilikya'ya dair verdiği bilgiler burada bitiyor. bundan sonra Kilikya Toroslarına ve Çukurova'ya dair izahları gelir.

ÇUKUROVA :

Çukurova, Anadolu'nun en geniş bir kıyı ovasıdır. Strabon'un eserinde bu ovanın bünyesi ve tabiatı hakkında etraflı izahlar beklenirdi. Fakat o bize buradaki fikir hayatına dair epey bilgi verdiği halde, ovanın ikliminden ve mahsulünden pek az bahsetmektedir.

Strabon'a göre ovanın en büyük ırmağı Ceyhan (= Pyramus) tur, Seyhan onun bir kolu gibidir. Aşağıda görüleceği üzere kıyı boylarını tarif ederken Tarsus çayı ağzından sonra Ceyhan ağzı geldiğini söyler. Bundan o devirde her iki ırmağın bugünkü gibi ayrı ayrı ağızlardan değil, belki beraberce denize döküldüğüne hükmedilebilir.

Ceyhan Çukurova'ya pek çok taş ve toprak taşır, hattâ bundan dolayı Orakl şu kehanette bulunarak "bir gün gelecek, Pyramus'un sürüklediği taş ve topraklar Kıbrıs adasına kadar denizi dolduracak" dediği de meşhurdur.

Ova Kilikya'nın sınırları kabaca şu şekilde çizilir: "Ova Kilikya Soloi ve Tarsus'tan İssos'a (= İskenderun körfezine) kadar uzanır. Taşlı gibi bunun da kuzeyi dağlık olup Kapadoklar bulunur. Buranın büyük bir kısmı düz, çok verimli iyi topraklardır."

Bu devirde, yani Milâdın ilk yıllarında Çukurova'da bilhassa kıyı, şehirleri canlılık gösteriyordu. Mersin yakınında Soloi, Tarsus, Adana'nın güneyinde Karataş yakınında Mallos, İskenderun körfezi kuzeyinde İssos en büyükleri idi.

SOLOİ ve TARSUS :

"Lamas'tan sonra mühim bir şehir olan Soloi gelir; burası İssos körfezi (= İskenderun körfezi) etrafındaki ova Kilikya'nın başlangıcı sayılır. Burayı Rodos'lular ve Akalar kurmuştur. Nüfus azdı, Pompeus burayı kalkındırmak için öteden beriden toplanmış korsanları yerleştirdi.

Anhiale (= Mersin civarı) yukarısında Kynda kalesi bulunur. Makedonyalı krallar burasını hazine olarak kullanıyorlardı. Fakat Antigon'un öldürdüğü Evmenes hazineyi buradan kaldırdı. Anhiale'den sonra Rhegma, yani Çukur adı verilen Kydnes (= Tarsus çayı) ağzı gelir. Bu bataklık alanda gemi yerleri bulunur. Bataklığın ortasında Tarsus içinden gelen Kydnos ırmağı akar. Bu ırmağın kaynağı Tarsus'un kuzeyindeki Toroslardadır, bu bataklık şehrin limanıdır.

Çukurova'nın uzun müddet başşehri olan Tarsus aynı zamanda bir kültür merkezi idi; denizcilik ve ticaret müesseseleri yanında bir takım meşhur okullar ve âlimler de bulunuyordu. Hattâ bu bakımdan İskenderiye ve Atina ile boy ölçüşecek durumda idi.

Tarsus bir ova üzerindedir. Kydnos ırmağı, şehrin ortasında gençlerin talim gördükleri meydandan geçer. Kaynağı çok uzak olmadığı, yatağı derin bir vadi içinden geçerek hemen şehre girdiği için suyu soğuk ve hızlı akar. Bu sebepten sinir şişmesi, romatizma, ve damla hastalığı ve iş hayvanları için şifalıdır.

Tarsuslular hem felsefe, hem de diğer bilgiler için büyük gayret gösterirler; onlar bu bakımdan Atina ve İskenderiye'yi ve tanımış filozof ve lisan âlimlerinin bulunduğu ve ders verdiği herhangi bir yeri geçerler. Tarsus'un diğer bir hususiyeti de buradaki öğrencilerin hep yerli olmasıdır, yabancılar buraya pek gelmezler. Öğrenciler de burada pek kalmazlar, tahsillerini yabancı memleketlerde devam ettirirler. Bitirdikten sonra da çoğu yabancı memleketlerde kalırlar, ancak pek azı geri döner.

İskenderiye'den başka, yukarıda zikredilen ilim merkezlerinde tam aksidir. Zira oralara çok öğrenci ve yabancı gelir ve memnuniyetle kalırlar. Yerlilerden daha çok öğrenmek hırsı ile yabancı memleketlere gidenler az olduğu gibi bulunduğu yerde hayatını ilme vakfetmiş olanlar da yine azdır.

İskenderiye'de ise her iki şekil birleşir. Zira orası pek çok yabancı çekmekle kalmaz, aynı zamanda kendilerinden bir çoğu da yabancı memleketlere giderler. Orada da hem lisan, hem diğer ilimler için türlü türlü okullar vardır. Tarsus da okul bakımından zengindir. Bundan başka kalabalık ve kudretli bir yerdir. Başkentlik mevkiini daima muhafaza etmektedir.

Bu devirde bir kıyı şehri sayılan Tarsus bugün 17 kilometre içerde bulunur. Gerek Tarsus çayı, gerek Seyhan ve Ceyhan delta ovasını denize doğru genişletmektedir. O zaman Seyhan ve Ceyhan birleşerek aktığından Tarsus çayı ağzından sonra Ceyhan ağzı gelmektedir.

MALLOS, AYAS, İSSOS :

Kydnas'tan sonra Kataonya'dan aşağı inen Pyramos (= Ceyhan) ağzı gelir. Buradan doğu yol ile Soloi 500 stad (= 72.5 km.) dir. Bu ırmak ağzında yüksekçe bir yerde Mallos (Karataş yakınında) bulunur. Mallos'da tanınmış lisan âlimi Krates yaşar, talebelerinden Panaitis de onun kadar meşhurdur.

Alaik düzlüğü (Yüregir ovası) da bu kıyılardadır. İskender baba askerleri Soloi'den kıyı boyunca ve Mallotis üzerinden İssos taraflarına Dârâ'nın ordusu üzerine yürütürken, Phylatas da bu düzlükten İskender'e süvari yetiştirdi.

Taşilinde Anamur burnu gibi Çukurova'nın en güney noktası Karataş burnu'dur. Burası aynı zamanda denizyolları için de bir hareket noktasıdır. Şimdi buranın doğusunda İskenderun körfezine kadar kıyı şehirlerine geçelim.

Mallos'dan sonra bir liman yeri ile bir küçük şehir olan Aigai (= Ayas) gelir. Karşısında yine aynı şekilde limanları olan Amanos kıyıları (=Beylan Boğazı) bulunur. Toroslardan ayrılarak Kilikya'nın doğusunda uzanan kol bu Amanoslarda nihayet bulur. Ayas'tan sonra küçük İsos şehri ile limanı ve Pinaros (= Deliçay) ırmağı gelir. İskender ile Dârâ arasındaki harp burada cereyan etmiştir. Aynı zamanda körfeze de İssos körfezi (= İskenderon körfezi) adı verilir. Alexandria (= İskenderun), Myriandros (= Gümüş oluk) ve Rossos (= Arsus) bu körfez kenarındadır.

İÇ ŞEHİRLER ve AMANOS BEYLİĞİ :

Strabon Çukurova'nın doğusundaki kıyı şehirleri hakkında bilgi vermekle kalmıyor, aynı zamanda iç şehirleri de buraya karıştırmış bulunuyor. İç kısımda Mopso hestia yani Misis ehemmiyetli bir merkez olarak tanıtılmakta ve:

"Kilikya'da Sarpedon'un Artemis tapınağı ve Orakl Mopsos'da bulunuyordu. Bu Orakl'ın verdiği haberler çok makbul tutuluyordu." denilmektedir.

Doğuda tekrar bir Suriye kapısından bahseder ki buranın Arslan boğazı olması muhtemeldir. Çünkü aynı zamanda bu kapı üzerinde bulunan Nicopolis (= İslâhiye) nin de adı geçmektedir.

Strabon buranın idare hayatına dair de bazı bilgiler vermektedir. Biliyoruz ki Çukurova'nın başşehri Tarsus olmakla beraber zaman zaman doğudaki Ceyhan ovası da, bilhassa Amanas'lar üzerinde nüfuz tesisi kabil olamıyordu.

Amanoslar'da kalelerde oturan derebeyleri hâkimdi. Zamanımızda Burada Tarkondimotos hüküm sürüyordu. Yaptığı cesurane işlerden dolayı bu kahraman adama Romalılar tarafından kral unvanı verildi. Sonra varisleri yerine geçti.

Bu arada Tarsus da Romalıların idaresine geçmiş bulunuyordu. Strabon Tarsus'un her cinsten tanınmış adamlarından bahsederken buranın idare hayatı hakkında da bazı rivayetler kaydeder. Bunlar coğrafî olmaktan ziyade o devrin siyaset ve idare hayatını bize tanıtmaktadır.

Taşili ve Çukurova'nın tarihî coğrafyası için değerli olan bu tasvirleri olduğu gibi nakletmiş bulunuyoruz. Sonraki devirler için de bu çeşit tarifleri bir araya getirmek suretiyle ülkemizin tarihî coğrafyasını bir dereceye kadar aydınlanmış olur.